

משך חכמה

פרשת ואתחנן-נחמו, פסקא יד-יט

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

עם ביאור בינת החכמה - מאת יצחק בירך דסקל

תשפ"ב, גליון מס' תצט טל: 052-7611435 מייל: y.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

דהרמב"ן (ויקרא, כג, כד ד"ה יהיה) כתב דעיקר השבותין בשבת הוי דבר תורה, שאם לא כן יצא כל היום בטורח מלאכותי המותרות, כמו משא ומתן וסדור הסחורות. רק התורה מסרה פירוש לחכמים. יעויין בפירושו לתורה, והריטב"א (ר"ה לב, ב) קלסה. והנה טעם השבת יש בו הודעת החידוש שהשי"ת ברא

וישתו ויעידו שה' ברא העולם, ולא נאסרו אלא במלאכות שאסרה תורה, ולא בשבותין, לפיכך בדברות ראשונות כתיב זכור ולא שמור, ששמור מורה על סייג ושמירה ממלאכות ושבותין וגזרות, ולכן כתיב בדברות ראשונות ציוי על עדות שה' חידש העולם, ולא כתיב בהם עבדות מצרים, כי עיקר השבת לא היה העבדות באיסור מלאכות.

אבל בדברות אחרונות שעומדים היו להכנס לארץ ישראל, אז היו צריכים לצוות עליהם איסור עשיית מלאכות, ועיקר טעם השבת בדברות האחרונות הוא כדי שיהיו פנויים לעסוק בתורה, לכן כתיב בדברות אחרונות שמור, מלשון סייג ושמירה ממלאכות, ולכן לא כתיב חידוש העולם, שכיון שכתוב שמור, העיקר הוא על איסור מלאכות ולא על אכילה ושתייה, להעיד עדות על חידוש העולם, לכן כתיב ענין עבדות מצרים "שתזכור שקבלת עבודתו יתברך ויראתו והחלפת יראת ועבדות ה' היוצר הבורא - תמורת עבדות לעבדים". כלומר התורה מבארת מדוע עלינו להיות משועבדים לה' באיסור מלאכות, כי הוא תחת זאת שהוציאנו ממצרים, לכן כתיב ענין עבדות מצרים כאן, ולא בדברות ראשונות.

סוף דבר בדברות ראשונות התורה מבארת טעם של שמירת שבת שהוא עדות על חידוש העולם על ידי אכילה ושתייה, ובדברות אחרונות התורה מבאר טעם אחר של שמירת שבת, שהוא כדי שיהיו פנויים לעסוק בסחורה ומלאכות ולא יתגשמו בהבלי העולם, ובזה מיושב כל שינויי הלשון בין דברות ראשונות לאחרונות.

ואף על פי שאמרו חז"ל (ר"ה כז, א) שזכור ושמור בדיבור אחד נאמרו, כוונתם שבאמת הכל נאמר בבת אחת, אבל הטעם שסידרה תורה ושניתה לשון המצוה בדברות אחרונות מדברות ראשונות, הוא מהטעם הנראה לעיל, וזה ממש כפתור ופרח.

ביאור פרשת השבת בדברות ראשונות ואחרונות

[יד]

(ה, יב) שְׁמֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֱלֹהֶיךָ:

ביאור שינויי הלשון בין דברות ראשונות לאחרונות

שמור את יום השבת לקדשו כאשר צוה ה' אלקיך. הענין,

¹ תוכן דבריו, דבא ליישב טעם שינויי הלשון בתורה במצות השבת בעשרת הדברות, בין דברות הראשונות לדברות האחרונות: א. בראשונות כתיב זכור ובאחרונות כתיב שמור. ב. בראשונות כתיב בטעם השבת שהיא מורה על חידוש העולם "כִּי שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה ה' אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ אֶת הַיָּם וְאֶת כָּל אֲשֶׁר בָּם וַיִּנַּח בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי עַל כֵּן בֵּרַךְ ה' אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת וַיְקַדְּשֶׁהוּ, ובאחרונות לא כתיב. ג. באחרונות כתיב "וַיְצַוְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ מִצֵּד הַיַּם לֵאמֹר מִצֵּד ה' אֱלֹהֶיךָ מִשֵּׁם בְּיַד תִּזְקַח וּבְיָד נְטוּיָהּ עַל כֵּן צִוָּה ה' אֱלֹהֶיךָ לַעֲשׂוֹת אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת". ובראשונות לא כתיב. ומבאר דשני טעמים יש בטעם שמירת השבת: א. טעם השבת יש בו הודעת החידוש שהשי"ת ברא העולם יש מאין, וזהו עדות שמעידים שהוא ברא העולם. ב. כדי שיתיחד יום אחד שינוחו ממלאכתם, ויפנו לבבם לדעת דרכי ה' והנהגתו, וילמדו תורה, ולא יתגשמו בהוויות העולם ומסיבותיו.

ועל פי זה מבואר כונת הירושלמי שבת (פרק טו הלכה ג) וז"ל: "לא ניתנו שבתות אלא לעסוק בדברי תורה", והוא הטעם השני. ועוד איתא התם "ולא ניתנו שבתות אלא לאכילה ושתייה", וזהו הטעם הראשון שמורה על חידוש העולם, שעל ידי אכילה ושתייה מעידים שה' ברא העולם. שמי שיצר וחיידש את העולם, כל הדרכים להמציא פרנסה הם בידו, שזה אפס נגד מה שחיידש העולם, וכשארם אוכל ושותה בשבת בהרחבה, הוא מעיד באכילתו שמי שיצר העולם ימציא פרנסתו, ויאכל וישתה ועליו לשלם, ולא ידאג ליום מחר. הנה מבואר בירושלמי שני הטעמים לשמירת השבת.

והנה הרמב"ן (ויקרא כג, כד) כתב דאיסור שבותין הוא מהתורה, כדי שלא יעסוק אדם ביום השבת בסחורה, וזהו כפי הטעם השני שיהיו פנויים לעסוק בתורה. ובמדבר שהיו כל ישראל אוכלי מן, והיו פנויים מעסק עבודה שדה וכרם, והיו לומדים כל היום תורת ה' עם כל פרטי ההלכות אם כן לא היה צריך לאסור עליהם שבותין, אבל כשנכנסו לארץ ישראל היה צריך לאסור עליהם שבותין.

ובזה מבואר כל השינויים שיש בין הדברות הראשונות לאחרונות, שבדברות הראשונות היו במדבר, ולא היו צריכים לשמירה מסייג של שבותין ומלאכות, ועיקר טעם השבת בדברות הראשונות הוא כדי שיאכלו

משך חכמה

פרשת ואתחנן-נחמו, פסקא יד-יט

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

עם ביאור בינת החכמה - מאת יצחק בירך דסקל

תשפ"ב, גליון מס' תצט טל: 052-7611435 מייל: y.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

כמו שדרשו בפרק ב' דיבמות (כא, א) ושמרתם על הסייגים. וזה שיעשו סייגים בדבריהם השבותים לקדשו כאשר צוך ה' אלקיך, שלא יפרצו במצות שבת כדי שיהא היום פנוי ממלאכה. ולכן לא זכר כאן את החידוש כמו שזכר בדברות הראשונים, רק אמר (פסוק טו) כי עבד היית בארץ מצרים וכו' על כן צוך ה' אלקיך לעשות את יום השבת, שתזכור שקבלת עבודתו יתברך ויראתו והחלפת יראת ועבודת ה' היוצר הבורא, תמורת עבודת לעבדים, והגם כי 'זכור ושמור בדבור אחד נאמרו' (ראש השנה כז, א), מכל מקום הסיודור בא לכוונה שכתבנו, כי הדבור היה כפי התכלית האמיתי שכתבנו במקום אחר, כי הנהגה של המדבר לא היה הכוונה בההשגחה. ודו"ק.

[טו]

(ה, יד) ויום השביעי שבת לה' אלהיך לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך ובתך ועבדך ואמתך ושורך וחמורך וכל בהמתך וגרך אשר בשעריך למען ינוח עבדך ואמתך כמוך:

מדוע בדברות ראשונות לא כתוב שור וחמור

(ה, יד) ושורך וחמורך וכל בהמתך. הא² בדברות הראשונות (שמות כ, י) לא נאמר שור וחמור, נראה משום דנתן הטעם (שמות, כ, יא), כי השבת מורה על חידוש העולם, וכמו³ בעת

העולם יש מאין, וזהו עדות שמעידים שהוא ברא העולם. ויש טעם פרטי, כדי שיתחד יום אחד שינוחו ממלאכתם, ויפנו לבבם לדעת דרכי ה' והנהגתו, וילמדו תורה, ולא יתגשמו בהיות העולם ומסיבותיו. ומצאנו בירושלמי שבת (פרק טו הלכה ג) לא ניתנו שבתות אלא לעסוק בדברי תורה כו' וזה כהוראה השניה. ולא ניתנו שבתות אלא לאכילה ושתייה, זה מורה שיעיד על החידוש שהשי"ת יצר וברא מאין, וכיון שחידש העולם, תו כל המופתים כאין נגד החידוש, ומי שיצר העולם ימציא פרנסתו, ויאכל וישתה ועליו לשלם, ולא ידאג ליום מחר. והנה במדבר, שהיו כל ישראל אוכלי מן, והיו פנויים מעסק עבודה שדה וכרם, והיו לומדים כל היום תורת ה' עם כל פרטי ההלכות, וכמו שאמרו (בספרי) כדי שיתבללו דברי תורה בגופן, ולא ניתנו דברי תורה אלא לאוכלי מן [מכילתא בשלח], אם כן לא היה שייך הטעם השני כדי שיעסקו בדברי תורה, רק היה טעם עדות על החידוש. לכן המלאכות שאסורין מדברי תורה היו אסורין, אבל לא השבותין. אבל כיון שנכנסו לארץ, והיו עוסקין בעבודת שדה וכרם ובבנין עירות בעבר הירדן ובמלחמות, היה להם השבת ליום קרוא מקרא קודש לקדשהו בתורת ה' כל היום. ואם השבותין יהיו מותרין, הלא יצאו כל היום במלאכות המותרות ובטורח מרובה ותורתן אימתי נעשית, רמזה התורה שמור את יום השבת לקדשו, דשמור נאמר על הסייג והגדר שיעשו החכמים במצוות,

² [טו] תוכן דבריו, ליישב מדוע בדברות ראשונות לא כתוב שור וחמור, דכתיב (שמות כ, י) 'ויום השביעי שבת לה' אלהיך לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך ובתך ועבדך ואמתך ושורך וגרך אשר בשעריך', ומבאר, בדברות ראשונות נתן טעם לשבת כי הוא מורה על חידוש העולם, כדכתיב (שמות כ, יא) "כי ששית ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ את הים ואת כל אשר בהם וינח ביום השביעי על פן ברוך ה' את יום השבת ויקדשהו", ושור וחמור בכלל שבת בהמה, לכן לא היה צריך להזכירן, אבל בדברות אחרות נתן טעם לשבת כי הוא זכר ליציאת מצרים, דכתיב (ה, טו) "והזכרת כי עבד היית בארץ מצרים ויצאך ה' אלהיך משם ביד חזקה ובזרע נטויה על כן צוך ה' אלהיך לעשות את יום השבת", והוא אמינא דבשור וחמור שיש בהם מצוות זכר ליציאת מצרים, בפדיון בכור שור ובפדיון פטר חמור (שמות פרק יג), אין צורך להשבייתן, ואינם בכלל שבת בהמה, לכן כתוב

בפירוש ששור וחמור גם צריך להשביית.

³ ברמז בא ליישב תמיה גדולה מאוד. דהנה השבת מורה על חידוש העולם, כיון שמצוה על האדם לנוח בשבת, ולעשות מלאכתו רק בששת ימי המעשה, כמו כן היה בריאת העולם, שעשה מלאכתו בששה ימים, וכביכול נח ביום השביעי. דעת הפילוסופים, שהעולם חלילה לא התחדש, אלא עצם מציאות הבורא, היא מחייבת מציאות העולם, ולכן ציוה ה' לשבות בשבת, להורות שחידש את העולם, וכביכול נח לאחר בריאתו. והנה האדם הוא זה שעושה מלאכה ברצונו, וברצונו ישבת מלאכתו, ושביתת האדם היא מורה על חידוש העולם, אבל בהמה שאין בה דעת לכאורה אין שביתתה מורה על חידוש העולם, אם כן מדוע ציוה תורה שביתת בהמה לטעם שבריאת העולם היא חידוש על בריאת העולם. ומבאר, דשביתת הבהמה מורה על פרט גדול מאוד בבריאה, שלא רק שהעולם התחדש

משך חכמה

פרשת ואתחנן-נחמו, פסקא יד-יט

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

עם ביאור בינת החכמה - מאת יצחק בירך דסקל

תשפ"ב, גליון מס' תצט טל: 052-7611435 מייל: y.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

זכר ליציאת מצרים, לכן אמר ושורך וחמורך. ודו"ק⁵.

[טז]

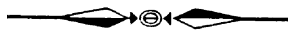
(ה, יד) וְיוֹם הַשְּׁבִיעִי שֶׁבַת לַה' אֱלֹהֶיךָ לֹא תַעֲשֶׂה כָּל מְלָאכָה אֲתָה וּבִנְךָ וּבִתְּךָ וְעַבְדְּךָ וְאִמְתְּךָ וְשׁוֹרְךָ וְחִמְרְךָ וְכָל בְּהֵמְתְּךָ וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֶיךָ לְמַעַן יָנוּחַ עַבְדְּךָ וְאִמְתְּךָ כְּמוֹד:

מדוע כתוב "שורך וחמורך וכל בהמתך"

(ה, יד) וכל בהמתך. ריבויא⁶ הוא, לרבות עופות (בבא קמא נד, ב).

קנין החירות על ידי ההשגחה, רצונו לומר, שעל ידי כל הדברים שצויה זכר ליציאת מצרים, נזכור שיציאתנו לחירות ממצרים לא באה כמקרה טבעי חלילה, אלא בא בהשגחה, וראינו זאת בעינינו, איך ששינה ה' כל טבע העולם להראות לנו שהוא משגיח על העולם בהשגחה תמידית.

⁵ תמצית דבריו: בדברות ראשונות נתן טעם לשבת כי הוא מורה על חידוש העולם, ושור וחמור בכלל שביתת בהמה, לכן לא היה צריך להזכירן, אבל בדברות אחרות נתן טעם לשבת כי הוא זכר ליציאת מצרים, והוא אמינא דבשור וחמור שיש בהם מצוות זכר ליציאת מצרים, בפדיון בכור שור ובפדיון פטר חמור, אין צורך להשביתן, ולכן אינם בכלל שביתת בהמה, לכן כתוב בפירוש ששור וחמור גם צריך להשבית.

⁶ [טז] תוכן דבריו, לבאר מדוע כתוב חמורך ושורך וכל בהמתך. והנה בש"ס אמרו (בבא קמא נד, ב), ד"כל" בהמתך בא לרבות עופות, ויש לדקדק: א. מכל מקום, מדוע כתוב שורך וחמורך, מספיק לכתוב כל בהמתך, והיינו מרכיבים מ"כל", עופות. ב. מדוע צריך ריבוי לעופות, מהיכי תיתי שעופות לא מצויים בשביתה, מאי שנא עוף מבהמה. ג. מדוע כתוב שורך.

ומבאר המשך חכמה, דהנה לעיל כתיב (דברים ה, יב) "שְׁמֹר אֶת יוֹם הַשְּׁבֶת לְקַדְּשׁוֹ פֶּאֶשֶׁר צִוְּךָ ה' אֱלֹהֶיךָ", ואמרו חכמים (שבת פז, ב) דאשר צוּךְ, דהיינו מה שנצטו במרה על השבת, ואמרו שם, שעל התחומין לא נצטו במרה. ופירשו התוס' (שם ד"ה אתחומין) דהיינו על הוצאה לא נפקדו במרה. עוד מבאר בש"ס (סנהדרין נט, ב), שעופות אינם בני מלאכה, ואף

הבריאה הנה כולן לצבינון לדעתן נבראו (ראש השנה יא, א), וכל נברא היה שמח בברייתו על צד השלמות, כן ביום השבת צריך לנוח כל בריה מאדם עד בהמה. אולם בכאן פירש הטעם שזה מורה על יציאת מצרים ועל חירותם, והרבה⁷ השם לקבוע זכר יציאת מצרים, התקשרות השם יתברך עם האומה הישראלית, כמו תפילין על ראש (שמות יג, טז), ובציצית בבגד (במדבר טו, מא), ובשבת ויום טוב בזמן, שיהא ככולם הוראה על קנין החירות על ידי ההשגחה, והוא אמינא, שבשור וחמור כבר בא בהם ההוראה ליציאת מצרים, זה, בבכור שור ובכור חמור שנתקדשו בפטר רחם (שמות פרק יג), אין צורך שישבתו בשבת לקבוע בהם

ונברא ברצונו יתברך, אלא בא להורות שגם כל הבריות שבו, ובעלי החיים, לא נבראו בכפיה, אלא שמחו בבריאתם על צד השלמות, להורות על חידוש העולם בצורה מושלמת יותר, שגם בעלי החיים שמחו בבריאתן על צד השלמות ונבראו ברצונם. וזאת על פי מה שאמרו חז"ל (ראש השנה יא, א) "אמר רבי יהושע בן לוי: כל מעשה בראשית לדעתן נבראו, לצבינון נבראו", ומפרש המשך חכמה דלדעתן פירושו ששמחו בבריאתן, ולא רק ששמחו מעצם בריאתן וקיומם, אלא שמחו על צד השלמות בבריאתן, שבריאתן מושלמת על צד היופי והשלמות. [דצביון הוא מלשון יופי, כדכתיב (יחזקאל כ, ו) "צבי היא לכל הארצות". ודע, שנחלקו הראשונים בפירוש מאמר חז"ל "לדעתן נבראו, לצבינון נבראו", ובריטב"א (שם) הביא פירוש רש"י והערוך, ופירוש שלו, והמשך חכמה מכריע בין הפירושים ברמז, עיין שם ותבין דברינו, ואין כאן המקום להאריך בזה] לכן צויה על שביתת בהמה, להורות על ידי מנוחתם שנבראו לדעתם ושמחו בשלמותן.

⁴ גם כאן רמז בדבריו דברים גדולים מאוד. דבא ליישב, מדוע על חידוש העולם לא צויה ה' אלא את השבת, ועל זכר ליציאת מצרים צויה ה' הרבה מאוד דברים. ומדוע צויה ה' דוקא לעשות זכר ליציאת מצרים דוקא בציצית ותפילין ושבת ויום טוב. ומבאר, דיציאת מצרים היא מורה על התקשרות ה' יתברך עם האומה הישראלית, לכן צויה ה' הרבה מצוות זכר ליציאת מצרים, שנזכר התקשרות עם האומה הישראלית, ולכן צויה שנעשה זכר לזה בהרבה מקומות, זכר על הגוף, הוא התפילין שמניח בראש, וזכר בכגדים הוא הציצית, וזכר בזמן, הוא השבת ויום טוב, אבל חידוש העולם אינו ייחודי לאומה הישראלית, אלא היא לכלל העולם שה' ברא את העולם, לכן לא צויה ה' רק את השבת בלבד. ומה שכתב "שיהא ככולם הוראה על

משך חכמה

פרשת ואתחנן-נחמו, פסקא יד-יט

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

עם ביאור בינת החכמה - מאת יצחק בירך דסקל

תשפ"ב, גליון מס' תצט טל: 052-7611435 מייל: y.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

[יז]

ה, טו) וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים ויצאך ה' אלהיך משם
ביד חזקה ובזרע נטויה על פני צוף ה' אלהיך לעשות את יום
השבת:

מדוע בדברות ראשונות כתוב שטעם שמירת השבת, להעיד על חידוש העולם,
ובדברות אחרונות לזכרון יציאת מצרים

ה, טו) וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים, ויוציאך ה' אלקיך
משם ביד חזקה ובזרע נטויה על פני צוף ה' אלקיך לעשות את יום
השבת. הרצון⁸ דעיקר מצות שבת הוא כמו שאמור בדברות

לפי זה יתיישב כל הפסוק כחומר, דבהמתך בא ללמד על שביית בהמתו,
וחמורך על מחמר, ושורך ללמד שאפילו בשור יש לאו דמחמר, וכל זה
בכלל כאשר ציותיך שנצטו במרה, שלא דמחמר אינו מחמת הוצאה, אלא
הוא לאו בפני עצמו, ואפילו שאינו אלא ברשות הרבים, מכל מקום אינו
מדין מלאכת הוצאה, ונצטו במרה על מחמר, ועל כל זה כתוב כאשר
ציותיך, לפיכך הוה אמינא דעל עופות אין איסור, כיון שאינם בני מלאכה,
לפיכך אין שייך בהם שביית בהמתו, ומחמר נמי לא שייך בהם, שאין
המלאכה נעשית על ידי האדם, אלא העוף עף בכוחות עצמו, ואיסור הוצאה
לא נצטו במרה, והוה אמינא שמוטר לשלוח בשבת אגרת עם יונה, לפיכך
כתבה תורה כל, לרבות עופות. [ומה שכתב ודו"ק בתוך הדברים, כונתו,
שדו"ק שבדקדוק רב כתבה תורה כל, לרבות עופות מהטעם הנ"ל].

⁷ תמצית דבריו: דבהמתך בא ללמד על שביית בהמתו, וחמורך
על מחמר שרגיל במשאות, ושורך ללמד שאפילו בשור יש לאו
דמחמר אפילו שאין רגיל במשאות, וכל זה בכלל כאשר ציותיך
שנצטו במרה על מלאכות ועל מחמר, אבל לא נצטו על הוצאה,
לפיכך הוה אמינא דעל עופות אין איסור שביית בהמתו, כיון
שאינם בני מלאכה, אלא רגילים לשלוח אתם אגרת, ואין זה
מחמר אלא הוצאה, ועל הוצאה לא נצטו, והוה אמינא שמוטר
לשלוח בשבת אגרת עם יונה, לפיכך כתבה תורה כל, לרבות
עופות.

⁸ [יז] תוכן דבריו לבאר: א. מדוע בדברות ראשונות כתוב שטעם שמירת

דכתיב שמור כו' כאשר צוף ה' אלקיך, והיכן איפקוד במרה (שבת
פז, ב). ואמרו שם דאהוצאה לא איפקוד עד מתן תורה, יעויין שם
בתוספות [שבת פז, ב]. אם כן עופות לאו בני מלאכה נינהו,
כדאמר [סנהדרין נט, ב]. ודש באוזין (סנהדרין שם) זה לאו
אורחיה. רק בימות המלחמה דרך לשלוח איגרות על ידי יונים,
ועל הוצאה לא איפקוד במרה. לכן אמר וחמורך, דחמור למשא,
וכל בהמתך לרבות עופות, ודו"ק, אף דלא אפקוד במרה על זה.
ומשום דלא נאמר דחמור ממעט שור, כתב שורך כו'.⁷

על פי שמסתפק הש"ס מה הדין באכילת פועל שדש באוזין, אין זה שכיח
כלל, אבל מכל מקום, מצוי לשלוח עופות עם אגרות בזמן מלחמה, והוא
דבר שכיח.

ועל פי הקדמה זו יתבאר הכל ככפתור ופרח, דהנה כיון שאמר ה' בעשרת
הדברות "כאשר צוף", והיינו שצוה במרה על השבת, והיינו על מלאכת
שבת ולא על הוצאה, לפיכך צריך ריבוי לעופות, דהוה אמינא דעל עופות
לא נצטו על שבייתן, שאינם בכלל אשר ציור, דעופות אינם בני מלאכה,
אלא למלאכת הוצאה בלבד, והוה אמינא, שכיון שבמרה לא נצטו על
ההוצאה, ואינם בכלל אשר צוף, אינם בכלל שביית בהמתו, לפיכך ריבתה
תורה בפירוש וכתבה "וכל" בהמתך, לרבות עופות, שאף על פי שעופות
אינם בכלל אשר צוף, הם בכלל שביית בהמתו. אבל אם אין דרך לשלוח
אגרות עם עופות, לא צריכה תורה לרבות עופות, שאינם בני מלאכה כלל,
אבל כיון שהם בכלל מלאכת הוצאה, ועל הוצאה לא נצטו במרה, הוצרכה
תורה לרבות עופות.

והטעם שכתבה תורה חמורך, כיון שחמור הוא בעל משאוי. [ודברי המשך
חכמה צריכים ביאור, והרי כבר כתבה תורה בהמתך, ומה מוסיף חמורך,
ומה כונתו שהוא למשא, והרי כבר כתב שהוצאה לא נצטו במרה, ומהו
כאשר ציוותך. ונראה, דכונת המשך חכמה על לאו דמחמר (שבת קנג, ב),
והאריך בשיטות הראשונים בזה בספר החינוך מצוה לב, עיין שם. והנה
תוכן הדברים, שיש לאו מיוחד שלא יחמר אחר בהמתו שיש עליה משא,
ולזה נתכון המשך חכמה, ללא ספק]. וכיון שכתבה תורה חמורך לרבות
מחמר, הוה אמינא דאינו עובר על שור שמחמר אחריו, כיון שאינו עומד
למשא, לפיכך כתבה תורה בפירוש שורך.

משך חכמה

פרשת ואתחנן-נחמו, פסקא יד-יט

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

עם ביאור בינת החכמה - מאת יצחק בירך דסקל

תשפ"ב, גליון מס' תצט טל: 052-7611435 מייל: y.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

לבן נח לשמור השבת, כי אל יום השבת המורה על יחס העולם לבוראו, הלא שוה הוא עם הישראלי, כי שניהם נתהוו באומר אדון כל, ומדוע מצאנו להיפך, כי בן נח ששבת חייב מיתה (סנהדרין נח, ב). אמנם מי הוא המעיד כי הבורא ברא העולם במכוון, הלא רק אומה הישראלית, אשר עם יותר מהרבה רבבות אלף, הוציאם משעבוד מצרים במסות באותות במופתים עשרה במצרים, והכה הארץ והאויר והחי והמדבר, ובקעים, ובעמוד אש לילה ובעמוד ענן יומם, ובמן כלכלם, אשר כל אלה לא יעשה רק בורא הטבע ויוצרה, הוא יכול לשנותה ולהפכה כחומר חותם, ומי שאמר ללחם לכלכל, הוא יאמר לאויר לכלכלם, ולזה⁹ אמר (ישעיה מג, יב) ואתם עדי ואני א-ל, שהם הם המעידים על

הראשונות (שמות כ, יא) כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ, את הים ואת כל אשר בם וינח ביום השביעי, על כן ברך ה' את יום השבת ויקדשהו, שהוא מורה על חידוש העולם, ושיש לעולם בורא ומנהיג ועשה הכל במכוון, אשר זה עדות על עיקרי האמונה בבורא, ובלא זה אין מקום לדת והשגחה ושכר ועונש כלל, [כי לאיש אשר לא נגה אור הדת עליו, כמו אריסטו, הלא השכר בא מעצמו, אך, על מי שמדביק שכלו בשכל הפועל אשר בדו מלבם, על ידי מושכלות יתקשר מעדנות, כסיל, להשאר שכל קיים, ועל מעשים אין שכר ועונש כלל], לכן מי שאינו שומר שבת הוא מומר לכל התורה כולה (חולין ה, א), כי זה מצב ויסוד התורה. רק מצד זה, הלא היה ראוי ונאות לכל באי העולם, אף

אם יעיד גם על השגחתו יתברך. והנה, רק האומה הישראלית שראתה ניסים ונפלאות ביציאת מצרים, יכולה להעיד על השגחתו יתברך, שראו בעשרה מכות איך ה' שולט בכל הטבע.

ועל פי זה מבואר הדקדוקים דלעיל, בדברות ראשונות כתוב הטעם העיקרי של שמירת שבת, שהוא על חידוש העולם, ובדברות אחרונות כתוב הטעם להעיד על יציאת מצרים, כלומר להעיד שהבורא ברא את העולם מכוון, והוא משגיח כל הזמן עליו, וזה היה ביציאת מצרים, והטעמים בשני הדברות אינם סותרים זה לזה, אלא משלימים זה לזה.

ולכן גוי ששבת חייב מיתה, כיון שאינו מאמין בהשגחתו יתברך, אם כן עדותו פסולה, שאינו מעיד על השגחתו יתברך בשמירת השבת, להפך, הוא מעיד על בריאת העולם, ולא על השגחתו, והוא מקלקל בעדותו.

ולכן אמרו, שמי שאינו שומר שבת, מומר לכל התורה, כי שמירת השבת היא עדות על השגחתו יתברך בעולם, ועל שכר ועונש, ומי שאינו שומר שבת, ואינו מעיד שה' ברא עולם, ואינו מנהיגו, נמצא שאינו מאמין בשכר ועונש ובכל יסודות התורה, ואין השבת מצוה יחודית פרטית, אלא היא מצוה כוללת לכל התורה, והיא יסוד לכל התורה.

⁹ על פי דרכו יתבאר לנו דברי הנביא ישעיהו (מג, יב) "אֲנֹכִי הַגִּדְתִּי וְהוֹשַׁעְתִּי וְהַשְׁמַעְתִּי וְאֵין בְּכֶם זֶר וְאֵתֶם עֲדֵי נְאֻם ה' וְאֲנִי אֶל". ולכאורה מדברי הנביא משמע, שרק על ידי עדות ישראל ה' נקרא א-ל. וצריך ביאור, הרי כל הבריאה בעצמה מעידה עליו יתברך, כדכתיב בתהילים פרק יט השמים מספרים כבודו כו' וכל המזמור. אלא שבאמת, הבריאה בודאי מעידה על ה' יתברך, אבל לא מעידה שבראו יש מעין וחיידו, ולא על השגחתו. אבל עדות ישראל, היא המעידה זאת, ועל פי עדותם נקרא א-ל, [שהוא לשון

השבת, להעיד על חידוש העולם, כדכתיב (שמות כ, יא) "כִּי שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה ה' אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ וְאֶת הַיָּם וְאֶת כָּל אֲשֶׁר בָּם וַיִּנַּח בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי - עַל כֵּן בֵּרַךְ ה' אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת וַיְקַדְּשֵׁהוּ", ובדברות אחרונות כתוב, ששמירת שבת הוא לזכרון יציאת מצרים, כדכתיב (דברים ה, טו) "וַיְכַרְתֶּם כִּי עָבַד הָיִיתֶם בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וַיֹּצִיאֲכֶם ה' אֱלֹהֵיכֶם מִמִּצְרַיִם בְּיָד חֲזָקָה וּבְיָד נְטוּיָה - עַל כֵּן צִוְּךָ ה' אֱלֹהֵיךָ לַעֲשׂוֹת אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת". ב. כיון ששמירת השבת היא עדות על בריאת העולם, בזה שוים בני נח עם האומה הישראלית, ולמה אמרו שגוי ששבת חייב מיתה (סנהדרין נח, ב), הרי לכאורה להפך הוא, דלענין שמירת שבת בני נח ובני ישראל שוים, ולא רק שלא חייבו את בני נח בשמירתה, אלא שחייבים מיתה, והוא פלא. ג. מדוע מי שאינו שומר שבת הוא מומר לכל התורה כולה (חולין ה, א), בשלמא מי שעובד עבודה זרה, כופר בעיקר, וממילא מומר לכל התורה, אבל שמירת שבת לכאורה היא מצוה ייחודית ואינה כוללת את כל התורה.

ומבאר, דהנה אריסטו וחבריו הפילוסופים, טעו ואמרו שמציאות הבורא מחייבת מציאות העולם, ולא בראו הקב"ה חלילה, אלא הוא מציאות כמציאות ה', ולא האמינו בחידוש העולם ולא בהשגחתו יתברך, ולכן לטעותם אין השגחה, ואין שכר ואין עונש, ויתקיים האדם לאחר מותו אם יקשר נפשו במושכלות, אשר לאחר מותו יפרד השכל מהגוף וישאר קיים על ידי שיתקשר במושכלות, ולדבריהם, חלילה, אין שכר ועונש במעשים, לכן צויה ה' לשמור את השבת, שהוא מורה שחידש את העולם, ולא העולם מחוייב מציאותו. אבל בעדות זו בלבד לא די, שצריך גם להעיד שאחרי שברא את העולם, הוא משגיח עליו תמיד, ולכן יש שכר ועונש לשומרי מצותיו, ולעוברי מצותיו, לכן התועלת בעדות על חידוש העולם תהיה רק

משך חכמה

פרשת ואתחנן-נחמו, פסקא יד-יט

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

עם ביאור בינת החכמה - מאת יצחק בירך דסקל

תשפ"ב, גליון מס' תצט טל: 052-7611435 מייל: y.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

הכיפורים על שנזכרים לפנינו ומכפר עונם, אם כן אינם שייכים אל זר, רק אל האומה הישראלית, לא כן שבת, על יחס העולם אל יוצר בראשית, הלא שייך אל כולם, ובכל זאת ניתנה דוקא לישראל, וכמו שביארתי. וזה שאמרו (ביצה טז, א) מתנה טובה יש לי בית גנזי ושבת שמה, כי אין זה רק מתנה טובה, כי אין יחס לה אל האומה מאל כל הנמצאים, ולכן שבת קביעא וקיימא, כי הוא תלוי בקיום המציאות אשר ברא היחיד את עולמו, לא כן מועדים, ישראל מקדשי לה, כי הוא תלוי במציאות האומה וביחס האלקים להם, אשר להם נתגלה בזרוע נטויה כו', ומפני זה הותרה ביום טוב מלאכת אוכל נפש מישראל, משום שישראל מקודשים מהשם יתברך, והימים טובים מקודשים מישראל, שמציאותם תלוי במציאות האומה, לכן הותרו לישראל המקדשים אותם, ואוכל נפש מישראל גדול מקדושתם, מה שאין כן שבת הוא מקודש מהשם עצמו, כמו ישראל, לכן גם אוכל נפש אסור. וזה ישר¹².

ומבאר על פי המבואר לעיל שהשבת היא עדות על בריאת העולם והשגחתו, אבל המועדים הם רק זכר ליציאת מצרים. והנה זכר ליציאת מצרים אינו שייך רק לאומה הישראלית בלבד, והם הקשר בין ה' לאומה הישראלית, אבל השבת, היא עדות על בריאתו ושייכת לכל באי עולם, אלא שלא ניתנה להם, כיון שאינם מעידים על השגחתו יתברך.

ובזה מבואר כל הדקדוקים: א. דלכן השבת היא קביעה וקיימא, ואינה תלויה בקידוש בית דין, כי היא עדות על קיום מציאותו יתברך, שהוא קביעא וקיימא, ואינו תלוי באף אחד. ב. ולכן רק השבת היא מתנה טובה, כיון שהיתה ראויה להיות גם לבני נח, אלא מחמת שלא ראו הניסים שראו ישראל בהשגחתו יתברך, אינם יכולים להעיד על השגחתו, ונטלה מהם ונתנה לישראל, לכן שייך לומר לשון מתנה טובה, אבל הימים טובים אין להם שום שייכות לאומות העולם, אלא לקשר בין ישראל לה', לפיכך אין שייך לומר עליהם מתנה טובה, כי אינם מתנה, אלא הם הם המהות והקשר בין ישראל לה'. ג. ולכן אוכל נפש מותר ביום טוב ואסור בשבת, כיון שקדושת המועדים היא מישראל, וישראל קדושים מה', לכן אוכל נפש של ישראל חשוב יותר מהמועדים, אבל קדושת השבת מקודשת מה', וישראל מקודשים מה', וקדושתם שוה, לכן אין אוכל נפש הישראל דוחה שבת. והוא ביאור ישר ונפלא.

¹² תמצית דבריו: השבת באמת שייכת לכל באי עולם, ונתנה ה'

המציאו העולם מן ההעדר אל ההויה, וכמו שאמר קודם ואנכי הגדתי והושעתי והשמעתי ואין בכם זר, כי הן המה הרואים, הן המה הנושעים, הן המה היודעים, הן המה המעידים, ולזה אמר כאן וזכרת כי כו' ביד חזקה ובזרוע נטויה, הרי אתה היודע, אתה הרואה כי אנכי בראתי שמים וארץ, אנכי עשיתי כל אשר בס, לכן צוך ה' אלקיך לעשות את יום השבת¹⁰.

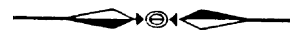
[יח]

מדוע שבת נקראת "מתנה טובה", ומדוע מותר אוכל נפש ביום טוב, ומדוע שבת קביעא וקיימא.

והנה¹¹ המועדים האחרים, המה רק על יחס הבורא אל האומה הישראלית, כמו פסח, עצרת, סוכות, שהמה עדות רק על שהוציאם ממצרים והושיבם בענני כבוד. וכן ראש השנה ויום

רחמים שמשגיח ומרחם], ולזה הקדים הנביא ואמר שאנכי הגדתי כו', שהם שמעו עשרת הדברות, ונושעו במצרים, והם בלבד יודעים שה' משגיח על העולם כל הזמן, ובראו ברצונו, לכן רק הם יכולים להעיד, ועל פי עדותו נקרא א-ל

¹⁰ תמצית דבריו: תכלית העדות על חידוש העולם, אינה אלא אם גם מעיד שהבורא משגיח על העולם, אז עדותו בחידוש העולם מושלמת, שמעיד שברא את העולם במכוון, ויש השגחה ושכר ועונש. לכן רק ישראל חייבים בשמירת שבת ולא כל בני נח, שישראל ראו ביציאת מצרים השגחתו הפרטית, אם כן הטעם בשמירת השבת היא עדות על חידוש העולם במכוון, וזה על ידי זכרון ליציאת מצרים, והטעמים בשני הדברות משלימים זה את זה.

¹¹ [יח] על פי דרכו מאיר עינינו בסודות ההבדלים בין שבת ויום טוב. דצריך טעם בהבדלים בין שבת ויום טוב: א. מדוע שבת קביעא וקיימא ויום טוב מתקדש על ידי ישראל. ב. מדוע שבת נקראת מתנה טובה (ביצה טז, א) ולא המועדים. ג. מדוע אוכל נפש מותר ביום טוב ואסור בשבת.

משך חכמה

פרשת ואתחנן-נחמו, פסקא יד-יט

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

עם ביאור בינת החכמה - מאת יצחק בירך דסקל

תשפ"ב, גליון מס' תצט טל: 052-7611435 מייל: y.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

שנקראו בנים, והוציא בנו בכורו ממצרים, לכן בקבורתו על ידי עממין שאינו מתיחס כלל אליו, אין שום בזיון וגנאי למת כלל. ודו"ק. והפשוט, כיון שצרכי החי מותר ביום טוב, אין גנאי למת אם עושין צרכיו על ידי כותי, מה שאין כן בשבת. ודו"ק¹⁵.

[יט]

מדוע עושים צרכי מת ביום טוב על ידי גוי ולא בשבת

ובזה¹³ יתפרש דברי רבותינו בתוספות בבא קמא (עט) [פא, ב ד"ה אומר]¹⁴, שכתבו דאף על גב דשבת לא אסרו לצורך מצוה על ידי אמירה לעובד גילולים, בכל זה לענין קבורת מת אסרו על ידי עובד גילולים בשבת, דגנאי ובזיון למת שנקבר בשבת, יעויין שם. וצריך מובן, דאמאי ביום טוב ראשון יתעסקו בו עממין (ביצה ו, א), ולמה אינו גנאי זה למת שנקבר ביום טוב. ולפי דברינו מובן, דשבת יחוסו על חידוש העולם, ומתחדש בכל יום תמיד מעשה בראשית, זה מתיחס גם אל בני נח, שכולם נבראו בצלם אלקים. לכן הוי גנאי לישראל שנקבר על ידי עובד גילולים בשבת, לא כן ביום טוב, שמורה רק מעשי השם יתברך לישראל בהשגחתו,

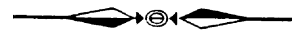
ומכל מקום כתב המשך חכמה שיש עוד טעם פשוט מדוע ביום טוב מותר, כיון שצרכי החי נעשים ביום טוב באוכל נפש, לפיכך אין בזיון למת שנעשה עבורו מלאכה, כיון שלחי הותר, אף על פי שלמת לא הותר, מכל מקום כיון שלחי הותר אין בזה בזיון כל כך אם נעשה למת, מה שאין כן בשבת.

[וצריך לתת טעם מדוע הוצרך המשך חכמה לתת טעם על פי הדרש, אם יש טעם כל כך פשוט בדרך הפשוט. ונראה בזה, דכיון דרק אוכל נפש הותר ביום טוב ולא שאר צרכים, אם כן לענין צרכי המת אין הכדל בין שבת ליום טוב, לפיכך הוצרך טעם על פי הדרש]

¹⁴ בנדפס: עט והוא טעות סופר דהוא פא, ב ד"ה אומר. ויש לעיין בכתב היד.

¹⁵ תמצית דבריו: באמת היה הגוי גם חייב בשביתה בשבת, שהרי היא עדות על שמחדש בכל יום מעשה בראשית, אלא שכיון שאינו מאמין בהשגחתו יתברך, אינו יכול להעיד בשמירת השבת על בריאת העולם מכוון ומושגח. לכן, אם ישראל נקבר על ידי גוי, הוא בזיון למת שקברו מי שאינו מאמין בהשגחתו יתברך, שלכן הוא מותר במלאכת שבת, אבל אם יקבר ביום טוב אין זה בזיון, כי אין לגוי שייכות למועדים. ולא מחמת חסרון אמונה הוא פטור שמירת המועדים.

לישראל מפני שהם ראויים להעיד, לכן הוא מתנה טובה, מה שאין כן המועדים אין להם שייכות לישראל. ב. ולכן אוכל נפש מותר ביום טוב, כי קדושתו מחמת ישראל, וצרכיהם חשובים יותר. ולכן השבת קבועה, כי היא עדות על מצאותו יתברך.

¹³ על פי דרכו מאיר עינינו בדבר תמוה מאוד. דהנה התוס' בבא קמא (פא, ב ד"ה אומר) כתבו, דאף על פי דלא אסרו לצורך מצוה אמירה לגוי, מכל מקום, אסרו לקבור מת בשבת על ידי גוי, אף על פי שהוא מצוה, כיון דגנאי הוא לישראל שנקבר על ידי גוי בשבת. ויש לתמוה טובא על דבריהם, אם כן מדוע התירו לקבור ביום טוב על ידי גוי (ביצה ו, א), והרי מסברא היינו אומרים להפך, שהרי גוי ששבת חייב מיתה, ואין לגוי שום שיכות לשבת, מה שאין כן ביום טוב מותר לגוי לשמור יום טוב.

ולאור המבואר יתבאר היטב, דבאמת היה הגוי גם חייב בשביתה בשבת, שהרי היא עדות על שמחדש בכל יום מעשה בראשית, אלא שכיון שאינו מאמין בהשגחתו יתברך, אינו יכול להעיד בשמירת השבת על בריאת העולם מכוון ומושגח. לכן, אם ישראל נקבר על ידי גוי, הוא בזיון למת שקברו מי שאינו מאמין בהשגחתו יתברך, שלכן הוא מותר במלאכת שבת, אבל אם יקבר ביום טוב אין זה בזיון, כי אין לגוי שייכות למועדים. ולא מחמת חסרון אמונה הוא פטור שמירת המועדים.

